

ПЪРВА ГЛАВА

Устойчивото развитие – еволюция и многозвенност:
перспективата на бизнеса и корпоративното
управление

Тази глава е посветена на прочита на обкръжението на съвременното корпоративно управление. Неотменим компонент на пазарната икономика, традиционно то се представя като резултат на макро- и микроикономически процеси. Последващите доброволни ангажименти и правно регламентирани норми слагат своя отпечатък върху принципите и инструментите на корпоративното управление. Логиката, най-често залагана в академичните изследвания, е **извеждане на същността и промените в корпоративното управление в съответствие с икономическите и правните системи**. Това съответства на разбирането за „външната архитектура“ на корпоративното управление. Системните кризи от ХХІ в., ведно с повелите за опазване на околната среда, определят един нов интерес и изследователски подход към разпознаване на факторите, които участват в изграждане на средата на корпоративното управление. В тази глава след поясняване що е то корпоративно управление вниманието е насочено към фактори, променящи съвременната действителност. Централната тема на книгата – **дали и как корпоративното управление е насочено към устойчивото развитие**, определя и проучването на конкретни действия на субекти на макро- и микроравнище за запазване на баланса в природата, за спазване на човешките права и за социална справедливост.

I. Корпоративно управление: разбирането, заложено в изследването

„Корпоративното управление“ в съответствие с приетата още в края на XX в. дефиниция „включва отношенията между управляващите компанията, корпоративното ръководство, акционерите и заинтересованите лица. **Корпоративното управление създава структурата, чрез която се залагат целите на компанията, определят се средствата за постигането им и се следи ходът на изпълнение**“¹.

Основополагащото за съвременното корпоративно управление е именно постигане **на баланса в интересите** на собственици, техните представители в лицето на корпоративните ръководства и заинтересованите лица в процеса на създаване **на стойност** в условията на едно **динамично, рисково и трудно предсказуемо обкръжение**. Доброто корпоративно управление независимо от спецификата на отделната юрисдикция се отъждествява със

- спазване и защита на правата на акционерите/собствениците;
- гарантиране на прозрачност чрез разкриване на информация за дейността на компанията;
- зачитане на правата на заинтересованите лица (служители, потребители, доставчици, неправителствени организации) в съответствие със законовите норми и добрите практики;
- спазване на основните задължения за доверителност/фидуциарни задължения от членовете на корпоративните ръководства (Съвети на директори и Надзорни съвети). Това са задълженията за лоялност и с грижата на добрия търговец².

¹ OECD Principles of corporate governance, OECD, P., 1999.

² Тези въпроси са изяснени в българското законодателство, специализираната икономическа и правна литература (българска и чуждестранна). Ето защо те не се появяват в тези уводни бележки. В отделните части на книгата някои основни положения на корпоративното управление се припомнят в съответствие с изследователските задачи.

Приведената дефиниция и принципи се използват в хода на разкриване на въздействието на икономическите процеси и на околната среда, заредена с трудно предсказуеми рискове, върху корпоративното управление. Ето защо на следващите редове се поясняват и конкретните разбирания за устойчиво развитие, залаганите компоненти на една нова или уголемена рамка за функциониране на корпоративното управление. Приема се, че това е сравнително нова материя за корпоративното управление. Става дума не за изследване на определени принципи и инструменти, съответно как те са ориентирани към устойчивото развитие. Целта е да се разбере как функционира системата корпоративно управление в съчетание с устойчивото развитие. Съзнателно е ограничено проучването на обичайната среда за корпоративното управление – капиталовите пазари.

2. Устойчиво развитие: за консенсусното разбиране

Устойчивото развитие е актуална тема и умело използван аргумент в политическите сблъсъци. Противопоставя едни на други интереси: интереси на групи хора срещу интереси на група бизнеси. Залага дилемата бързата печалба или трайно проспериращото развитие, гарантиращо просперитет и качество на живот, вкл. чист въздух. Обикновено ползваме закодираната дефиниция за устойчиво развитие, предложена от експертна група, за разпознаване на проблемите и за начертаване на насоките за тяхното недопускане или³ преодоляване. Това е определението, представено в доклада „Нашето общо бъдеще“ (Our common future) на Гро Брундланд (Gro Brundtland): **„развитие, което посреща потребностите на настоящето, без да се прави компромис**

³ Това разбиране е възпроизведено и в следващите формати на тези принципи – 2004, 2015, както и в правилата за корпоративно управление в банковия сектор.

с възможността бъдещите поколения да посрещнат своите потребности⁴.

Тази дефиниция се използва и в книгата. Ползва се българският еквивалент на устойчиво развитие, а не буквалният превод на sustainability – устойчивост. В качеството на аргумент се приема възприетият език на първата среща за Земята в Рио де Жанейро през 1992 г. Идеята за устойчивост (sustainability) произхожда от концепцията за устойчиво развитие – част от лексикона на първата Световна среща на върха за Земята през 1992 г. (World's first earth summit in Rio in 1992) – Конференцията на ООН по въпросите на околната среда и развитието (UNCED).

Приемливо ли е това определение? Каква е практическата полза? Видно е, че устойчивото развитие е за:

- ресурсите и нашите потребности;
- разумно оползотворяване на ресурси;
- това, което се приема като екоефективност;
- дългосрочния хоризонт вместо бързината на краткосрочното.

Писането на тази книга не е свързано с теоретични дебати по повод това определение. Консенсусът около него, употребата му в различни насоки и равнища го прави приемливо. Съществени са онези положения, които са представени в цитирания доклад на Комисията на Гро Брундланд: устойчивото развитие не е адресирано само до развиващите се държави, то е адресирано до всички. Интегрирането на ангажиментите по опазване на околната среда е за всички⁵.

Това, което поставя въпросът, е: дали устойчивото развитие засяга ресурсите за следващите поколения, и то преди всичко невъзобновяемите, или проблемът има и „сегашно време“. Без претенции за солидна научна аргументация внимание заслужава посланието на Т. Фридман: „... Зелената революция вече не е само

⁴ Gro Brundtlandt report for the World commission on environment and development 1987.

⁵ Report of the World commission for environment and development, April 1987.

за китовете. Не е и за „децата на нашите деца“, поколение, което е толкова далечно, че едва ли заслужава да се предприемат толкова усилия. Това е за нас.“⁶ Независимо че бе обещано да не се дебатират постановката от Комисията на Гро Брундланд, динамиката на промените в обкръжението и развитието в глобален аспект действително обуславя необходимостта усилията да не се забавят. Отрицателните последици от климатичните промени, трудностите с осигуряване на критични ресурси за производството на редица изделия и достъпът до питейна вода са актуална заплаха. Денят 0 е заплахата за мегаполиси като Кейп Таун населението да остане без вода поради засушаването. Ето защо за автора на книгата проблемът с опазването на различните природни ресурси/природния капитал означава **опазване още днес на чистотата на въздуха, на горските масиви, на почвите и водите, както и ефективното управление на отпадъците за сегашните и естествено за бъдещите поколения**⁷.

Това, което предлага докладът и има различно проявление три десетилетия по-късно, е, че грижата за устойчивото развитие трябва да бъде грижа на държавата и на частния сектор – предприятията. Акцентира се на обединяване на усилията между тях. Извежда се на преден план и важно послание, разгледано на следващите страници: „... регулирането на въпросите, свързани с опазването на околната среда, следва да предшества одобряването на инвестиции и избора на технологии, външнотърговските инициативи,... необходимо е обединяване на грижата за околната среда и икономиката“⁸. Призовава се частният сектор да включва в своите инвестиционни действия критерии за устойчиво развитие. На следващите редове ще бъде пояснено какво означава различия. Още тук с изпреварващ темп може да се заяви, че в отделни случаи държавата е водеща, в други случаи бизнесът е лидерът

⁶ Friedman, Th. Hot, flat and crowded, Picador/Farrar, Straus and Giroux, NY, 2009, 9.

⁷ P27 Report of the World commission for environment and development, April 1987.

⁸ Op. cit.

в инициативите за устойчиво развитие, а в трети действително е налице ефективно партньорство. В същия доклад се отбелязва, че въпросът с устойчивото развитие е преди всичко дело на индивида „... дали вдига боклука от улицата или бойкотира вредоносни спрямо природата действия на дадена компания“⁹. Перифразирани, този ангажимент звучи и така: „... нищо друго освен промяна на нашето отношение и поведение няма да доведе до промени. Действията за устойчиво развитие трябва да се издигнат на равнище „глобална етика“¹⁰. Етичният аспект е присъщ и на действия от ориентираното към устойчиво развитие корпоративно управление, както и на инициативи на глобално равнище. В друга част на цитирания доклад разбирането за устойчиво развитие се допълва и с „честност и почтеност спрямо бъдещите поколения“¹¹. Моралният аспект на насочени към устойчиво развитие действия на индивиди, на стопански субекти присъства не само на страниците на консенсусен доклад от края на 80-те години на XX в. Приема се като *sine qua non* спрямо мерките за устойчиво развитие на равнище инвеститори и собственици, стопански субекти и държавни институции.

Откроените послания от доклада на Гро Брундланд определено са в подкрепа на **основната тема на тази книга: как и до каква степен съвременните компании, техните собственици и ръководители насочват стопанските процеси в съответствие с изискванията за устойчиво развитие**. Акцентът е върху частния сектор. Присъщото на частния сектор корпоративно управление функционира в условия на съществени промени в обкръжението. Реагира на различни инициативи за ограничаване на неблагоприятни климатични промени, обезлесяване и задълбочаващо се неравенство. Ето защо е необходимо сбито да се представят водещи инициативи на глобално, регионално равнище по въпросите на устойчивото развитие.

⁹ Op. cit.

¹⁰ Op. cit.

¹¹ Op. cit.

3. Инициативи, документи и политики^{12,13}

Инициативите на глобално равнище и се предприемат от ООН с подкрепата на бизнеса. На следващо място са регионалните инициативи. В контекста на българския интерес това са действията на равнище ЕС, съответно и тяхното конкретизиране в действия на българската държава. В тази, както и следващите глави ще бъдат представени и доразвити и инициативи на частния бизнес.

3.1. Глобални инициативи за устойчиво развитие

Може би трябва да се започне с доклада на Римския клуб 1972, Конференцията на ООН за човешкото обкръжение (UN conference on human environment) 1972 г., създаването на институцията на ООН за опазване на околната среда (UNEP), последващата инициатива на ООН – Комисията по въпросите на устойчивото развитие на Гро Брундланд (Gro Brundtland Commission – World commission for environment and development), създадена през 1983 г. и очертала насоки за устойчивото развитие.

Ключово положение в обединяването¹⁴ на проблемите на обкръжението с проблемите на икономическото развитие има Срещата на високо равнище за Земята, свикана от ООН през 1992 г. (Rio Earth Summit). В дневния ред за XXI в. на 900 страници са

¹² Подробно представяне на систематизираните инициативи по опазване на околната среда вж. в Боева, Б., Ив. Стойчев, Ст. Живкова, Д. Моллов, Е. Тодоров. Корпоративно управление и глобални вериги на доставка. С., ИК – УНСС, 2017, Приложение №4.

¹³ В книга, посветена на въпросите на обкръжението, институциите, правото и политиките, са систематизирани повече от 60 инициативи за периода 1900 – 2013 г. по въпросите на опазване на околната среда. Това са конференции, конвенции, организации и различни преди всичко международни и на световно равнище инициативи. Ed. Axelrod, R. The global environment: Institutions, law, policies, SAGE 2015. През 1900 е приета многостранна конвенция за защита на застрашените видове.

¹⁴ Терминът буквално е „оженването“.

очертани **основните усилия/насоки за постигане на устойчиво развитие**: борба с бедността; съхраняване и управление на ресурси – например битка с обезлесяването и намаляващите морски ресурси; утвърждаване ролята на значими групи от обществото като тези на жените, неправителствените организации, местната власт и средствата за тяхното постигане, вкл. и чрез развитие¹⁵ на нови технологии¹⁶. 27-те принципа на Декларацията на ООН за околната среда и развитието (Rio Declaration on environment and development) постановават дневния ред на устойчивото развитие през XXI век. Ще припомним, че първият принцип гласи: човешките същества са в основата на грижата за устойчивото развитие и др. Принцип, определящ философията на устойчивото развитие, принцип, залагащ правила и действия за устойчиво развитие на глобално, регионално и местно равнище. С приемането на три конвенции на ООН за климата, за биологичното разнообразие и за пустеещите земи се определят насоките за следващите десетилетия.

Конференцията от 1992 г. **ангажира бизнеса**. Участието на Световния съвет по устойчиво развитие (World council for sustainable development)¹⁷ в конференцията индикира този ангажимент. Инициаторът за създаване на съвета – швейцарският бизнесмен и филантроп Щефан Шмидхайни (Stephan Schmidheiny) е и автор на новоизкования термин, закодиращ инициативите за устойчиво развитие „екоефективност“ (eco-efficiency). Конференцията се приема като отпразнен пункт **на интегрирания подход към опазване на околната среда с процесите на икономи-**

¹⁵ В българската информационна среда се ползва понятието „опустиняване“.

¹⁶ В качеството на пример, независимо че става дума за по-късен период, може да се посочи 3Д принтирането за изработване на маратонки – технология, която определено ще размести играчите по глобалните вериги на доставка и ще преодолее проблеми с неравно заплащане на труда.

¹⁷ На следващите редове се акцентира върху дейността и приноса на този съвет в утвърждаване на правилата за устойчиво развитие.

ческото развитие. Екоефективността е и основен принцип за правителства и държави.

Последващата конференция **Рио 20+**¹⁸, Споразумението за климата 2015, влязло в сила от 2016 г., ратифицирано от 141 страни и ЕС (общо 142) през юни 2017 г., са отражение на новите проблеми и предприемането на адекватни действия за гарантиране на устойчиво развитие на планетата Земя¹⁹. Подписаната декларация Рио 20+, известна като „Бъдещето, което искаме“ (The future we want), няма обвързваща сила. Утвърждават се принципите от приетата по-рано декларация.

Глобални, с ограничен обхват на участие, са и инициативите на Г-20 за борбата с климатичните промени (подписаният през 2017 г. на срещата на Г-20 План за действие по въпросите на климата, енергията и растежа с изключение на президента на САЩ). В комюникето е отбелязано, че преодоляването на замърсяването с парникови емисии трябва да бъде осъществено при икономически ръст и осигуряване/гарантиране на енергийната сигурност.

Консенсусни по своя характер, приведените глобални инициативи утвърждават приоритетите за устойчивото развитие пред държавите и бизнеса, насочват търсенията към нови бизнес модели и регулативни подходи.

Сравнително по-близки до делата на компаниите и на корпоративното управление, с риск привеждане на по-познати на българския бизнес инициативи, са Глобалният договор от **2000 (Global compact²⁰)**, както и **Принципите за отговорно инве-**

¹⁸ Проведената през 2012 г. Конференция на ООН за устойчиво развитие в Бразилия.

¹⁹ Приведените данни припомнят, че това е първото универсално правно обвързващо участниците споразумение за намаляване на негативните промени в климата: моделът на развитие, не позволяващ нарастване на температурата на въздуха с повече от 2 градуса спрямо нивата от преиндустриалната ера и ограничаване до 1,5 градуса на температурата на въздуха.

²⁰ Данните сочат, че 8000 компании са се присъединили към този модел на правила за устойчиво развитие.

стиране 2006 (Responsible investment)^{21,22}. 10-те принципа на Глобалния договор залагат и правила за устойчиво развитие, приети за спазване от страна на бизнеса. Това са принципите за правата на човека като зачитане и подкрепа на спазване на правата на човека, гаранция за необвързване с действия, нарушаващи правата на човека, **принципи, свързани с трудовите условия и норми**, като признаване на свободата на сдружаване и ефективно признаване на правото на колективно договаряне, премахване на всякакви форми на насилствен и принудителен труд, ефективно премахване на детския труд, изкореняване на дискриминацията по отношение на правото на труд и на професия, както и **принципите по опазване на околната среда** като подкрепа и превантивни подходи в опазването на околната среда, инициативи, стимулиращи по-голяма отговорност към околната среда, насърчаване на създаването и разпространяването на технологии, щадящи околната среда, подкрепа на антикорупционни действия и политика на прозрачност²³.

Тези принципи насочват към три групи въпроси/проблеми: въпросите за опазване на околната среда, социалните въпроси и човешките права и не на последно място как се развива управлението, вкл. корпоративното управление на компанията. Всъщност това са въпроси и насоки, които се доразвиват и следват от страна на държавите и бизнеса. Поставен е акцент и върху новата легитимност на компаниите – корпоративен гражданин.

В предходното изложение бяха посочени отделни компоненти на глобалната рамка за устойчиво развитие, създавана от структури на ООН. Необходимо е да се споменат и усилията на специализираната агенция на ООН за защита на обкръжението (UNEP) и по-

²¹ В България има мрежа на български предприятия, неправителствени организации, представители на академичната общност, приели принципите на Глобалния договор. Публични дружества информират своите инвеститори за принадлежност към тази мрежа, както и спазване на 10-те принципа на Глобалния договор.

²² Подробно се изясняват в следващата глава.

²³ www.globalcompact.bg